

Samlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 135 2014

I distribution:
Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda Rugg

Göteborg: Lisbeth Larsson

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius

München: Annegret Heitmann

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Tartu: Daniel Sävborg

Uppsala: Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Jon Viklund (uppsatser) och Andreas Hedberg (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Svenska Akademien och Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2015 och för recensioner 1 september 2015. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-34-6

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2015

digt med *Swedish Crime Fiction* infallande publiceringen av Tappers opus i engelsk översättning: *Swedish Cops. From Sjöwall & Wahlöö to Stieg Larsson.*)

En del problem i *Swedish Crime Fiction* kan författarinnan knappast lastas för. Grotteska dataprogramgenererade avstavningar som ”Ys-tad”, ”Heydt”, ”Ma-cArthur”, ”Dan-slärarens”, ”Jungst-edt”, ”Al-vtegen” och ”Wennis-tam”, för att bara välja ett axplock, har Kerstin Bergman rimligtvis påpekat, men tydligen ej fått gensvar på. Åtskilliga språk- och tryckfel vill man gärna föra på samma konto. Här ser man ett av problemen med internationell publicering: det är inte säkert att man på ett (som i detta fall) italienskt förlag har sådan engelsk och svensk språkkompetens som behövs för att kunna effektivt fungera som granskare av en text.

Sammanfattningsvis är det ett omfattande och aktuellt område som Kerstin Bergman täcker in på ett begränsat utrymme i *Swedish Crime Fiction*. Framställningen är entusiastisk och intresseväckande.

Dag Hedman

Matthew L. Jockers, *Macroanalysis. Digital Methods and Literary History* (Topics in the Digital Humanities, 3). University of Illinois Press. Urbana 2013.

Under 2000-talet har det talats allt mer om *digital humanities* inom litteraturvetenskapen. Även om termen är något diffus och kan betyda olika saker, är utgångspunkten för digital humaniora ofta att den snabba digitaliseringen av text möjliggör nya sätt för litteraturforskare att närma sig sina studieobjekt. När mycket stora digitala textmängder med hjälp av datorassistans kan behandlas och analyseras kvantitativt, går det att ge svar på frågor som tidigare bara har varit möjliga att spekulera kring. Istället för enskilda litterära verk är utgångspunkten samtliga litterära verk inom avgränsade korpus. Framför allt i USA har digital humaniora blivit på modet, och forskarskolor och ”litterära labb” som arbetar med litterära analyser i denna nykvantitativa anda, inspirerade av natur- och samhällsvetenskapernas arbetssätt, har etablerats på flera prestigefulla universitet. Störst genomslag har antagligen Stanford Literary Lab och dess föreståndare Franco Moretti fått. Den senares term distansläsning (*distant reading*) används redan relativt brett som en kvantitativ och kompletterande metod

till litteraturvetenskapens traditionella närläsning (*close reading*).

Matthew L. Jockers, författaren till *Macroanalysis. Digital Methods and Literary History* (2013), har under många år arbetat tillsammans med Moretti och mellan dem råder samsyn om det litteraturvetenskapliga värdet av distansläsningar. Men till skillnad från i exempelvis Morettis *Graphs, Maps, Trees. Abstract Models for Literary History* (2005) ligger fokus i Jockers studie inte i första hand på att presentera resultat. Istället är *Macroanalysis* något så ovanligt som en litteraturvetenskaplig metodbok i datorstödda kvantitativa metoder.

Studien är uppdelad i tre delar. I den första – ”Foundation” – skisserar Jockers det framväxande fältet digital humaniora och dess teoretiska men framför allt metodiska utgångspunkter. I den andra – ”Analysis” – presenteras fem ”makroanalyser”, med utgångspunkt i delvis olika metoder och material. Den tredje och klart kortaste delen ”Prospects” fungerar som ett slags epilog, vari copyright diskuteras som ett möjligt hinder för den framtida utvecklingen av digital humaniora.

Flera förespråkare av *digital humanities* använder sig av ett relativt konfrontativt förhållningssätt till traditionella metoder inom humaniora, och Jockers är inget undantag. Hans studie inleds med ett avsnitt rubricerat ”Revolution”, där han förklarar att den klassiska närläsningen är föråldrad, då tillgången till digitala fulltexter möjliggör en helt ny sorts litterär analys (4). Jockers är naturligtvis medveten om att han hårdrar och provocerar; till hans försvar kan sägas att han påpekar att revolutioner pågår under lång tid och att de metoder han förespråkar ska ses som ett komplement till och inte en ersättning för traditionella närläsningar. Icke desto mindre präglas upptakten i synnerhet och studien i allmänhet av ett något nyfrälst drag, där makroanalyser ses som lösningen på väl många av litteraturvetenskapens problem.

I det följande avsnittet ”Evidence” fortsätter Jockers att kritisera närläsningar, som han menar är subjektiva och anekdotiska till sin natur. Han gör jämförelser med naturvetenskapens insamling av bevis, och förordar ett liknande förhållningssätt till litteratur. Även om Jockers är väl svartvit ställer han relevanta frågor genom att dra saker till sin spets. Bland annat ligger det något i argumentet att närläsningar är opraktiska eller till och med olämpliga för att studera större litteraturhistoriska

förändringsprocesser: "Close reading is not only impractical as a means of evidence gathering in the digital library, but big data render it totally inappropriate as a method of studying literary history." (7) Som ett exempel tas Ian Watts berömda studie *The Rise of the Novel* (1957). Jockers framhåller dess många förtjänster, men poängterar att den i huvudsak utgår från tre kanoniserade författarskap för att konstatera saker om en hel genre under en litterär epok. Hans poäng är inte att Watt nödvändigtvis har fel, utan att han ägnar sig åt anekdotisk bevisföring. De digitala möjligheterna i 2000-talet kräver ("demand") enligt Jockers ett nytt slags bevisinsamlande och en ny analys av litteraturvetenskapen. Men makroanalyser bör inte ersätta mikroanalyser – perspektiven ska istället berika och styrka varandra (8). Mot det sistnämnda är det svårt att ha några invändningar.

Syftet med studien är att bidra med nya metoder för insamling av bevis inom litteraturvetenskapen, metoder som är kvantitativa och till stor del datorstödda ("computational") (9): "This is a book about evidence gathering. It is a book about how new methods of analysis allow us to extract new forms of evidence from the digital library. Nevertheless, this is also a book about literature." (10) Citatet fångar Jockers ambitioner, men blottlägger samtidigt ett avgörande problem i *Macroanalysis*: litteraturen, själva analysobjektet, tenderar att hamna i skymundan av hans uppvisning i vad hans datorstödda kvantitativa metoder kan åstadkomma; han redovisar många resultat, men deras litteraturvetenskapliga relevans framstår inte sällan som oklar.

I det tredje avsnittet synliggör Jockers den begreppsförvirring som råder om vilken forskning som ska kallas för digital humaniora, bland annat i en träffande beskrivning av fältet som en "ambiguous and amorphous amalgamation of literary formalists, new media theorists, tool builders, coders, and linguists" (15). Vissa inkluderar allt som har med den digitala samtiden att göra och låter därigenom termen fungera som ett slags paraply. Jockers finner detta vara problematiskt, och förordar istället en snävare definition som endast innefattar den forskning som utgår från datorbaserade metoder av stora digitaliserade textmassor. För att termen digital humaniora ska vara användbar framöver ter sig en sådan avgränsning högst rimlig.

I det första kapitlets fjärde och avslutande del presenterar så Jockers sin litterära metod – makroanalysen – vilken har gett boken dess namn. Begreppet är inspirerat av det ekonomiska forsk-

ningsfältets uppdelning i makro- och mikroekonomi, och han vill genom att introducera detta begreppspår göra en liknande distinktion användbar inom litteraturvetenskapen. Till stora delar är dikotomin makroanalys/mikroanalys snarlik Franco Morettis uppdelning i *distant reading* och *close reading*. Jockers är naturligtvis medveten om detta, men framhåller förtjänsterna i det andra ordledet i sina termer – analysen. Han menar att termen distansläsning i för hög grad påminner om det slags traditionella generaliseringar som litteraturvetare med ett stort kunnande om en litterär epok kan göra utifrån sina läsningar av många – men långt ifrån alla – av epokens verk (25). Vad Jockers vill etablera är med andra ord en vetenskaplig term som korresponderar mot makroanalysens ambition att genom lingvistiska iakttagelser i stora material presentera objektiva fakta som inte går att ifrågasätta. Någon närmare presentation av sin metod än så gör emellertid inte Jockers. Istället fungerar studiens andra och till omfånget största del som en uppvisning av olika sätt att bedriva makroanalys.

Jockers poängterar vidare att det rör sig om en ny metod och ingenting annat. Han hävdar att litteraturvetare överlag är för imponerade av teoretiska snårigheter, medan mer faktabaserade kunskaper står lägre i kurs: "Larger findings of fact, more objective studies of form, or even literary biography or literary history have, at least for a time, been 'out of style'. Perhaps they have been out of style because these less interpretative, less speculative studies seem to close a discussion rather than to invite further speculation." (29) Även om det ligger någonting i detta påstående är det en kraftig förenkling, därtill presenterad i en lätt raljant ton. De försök till nyanseringar av motsättningen mellan ny digital makroanalys å ena sidan och traditionell analog närläsning å den andra, som Jockers här och där sticker in, motverkas effekt av citat av den här typen (det finns fler i studien). Det är synd och gör att hans perspektiv antagligen per automatik kommer att förkastas av majoriteten litteraturvetare.

I mycket framstår Jockers *Macroanalysis* som en reaktion på att litteraturvetenskapen tillmäter det subjektiva stor betydelse. Jockers, och inom amerikansk digital humaniora flera med honom, vill utmåla sig som en motpol till detta. Den humanistiska litteraturvetenskapens reaktion på ett allt mer ekonomiskt och nyttocentrerat forskningsklimat kan därför sägas peka åt två motsatta håll samtidigt: en del som vill ta efter naturvetenskapens metoder och strävan efter objektivitet, och en

annan som framhäver humanioras särart såväl teoretiskt som metodiskt och som förklarar subjektivitet och den egna erfarenheten som nödvändiga utgångspunkter. Dessa två forskningsgrenar befinner sig i dagsläget orimligt långt ifrån varandra, vilket jag inte tror gynnar någon av dem.

Analyskapitlet är uppdelat i fem avsnitt, uppdelade efter metodiskt angreppssätt. ”Metadata” utgår från information i bibliografiska kataloger – det vill säga uppgifter såsom författarnamn, titlar, författarens kön och regional förankring – som sammanställs och analyseras kvantitativt. Jockers påstår att den här typen av metadata knappt har använts i litteraturhistorisk forskning tidigare, men det stämmer inte alls: litteratursociologer och bokhistoriker har analyserat sådana material under åtminstone 50 års tid. Här märks att Jockers stundtals tenderar att utmåla sin egen forskning som mer banbrytande än den kanske alla gånger är.

Avsnittet ”Style” ligger nära den ”kvantitativa formalism” som har utarbetats vid Stanford Literary Lab. Med utgångspunkt i en stor textkorpus av romaner på engelska utgivna 1780–1870 visar Jockers att datorprogram med god träffsäkerhet kan identifiera enskilda författarskap, urskilja genretillhörighet och i många fall gissa författarens kön. Här lyckas Jockers visa att hans metoder kan generera ny kunskap. Problemen är, som jag ser det, primärt två. För det första är nyttan i detta inte självklar, och resultaten behöver kompletteras med en kvalitativ litteraturhistorisk förståelse för att bli intressanta. Detta håller emellertid Jockers själv med om, och det ligger i linje med vad han menar att makroanalysen primärt kan bidra med: litteraturhistoriska bevis. Med ett sådant synsätt blir makroanalyser ett slags metodiska hjälpredor för att vetenskapligt stärka argumenten i den traditionella litteraturvetenskapen. Gott så, men det motsäger till viss del de revolutionerande anspråken Jockers anför i inledningen till sin bok.

Det andra problemet rör hur *Macroanalysis* fungerar som metodbok. Jockers har en induktiv metod och redovisar för läsaren hur han successivt arbetar sig fram emot meningsfulla resultat. Hans analyskapitel innehåller till exempel många snarlika diagram och tabeller som är mer intressanta som delar i en metodisk process än som egentliga resultat. Detta är överlag bra och stärker bokens pedagogiska metodvärde samtidigt som det kan ge läsaren uppslag till egna undersökningar. Tyvärr fördjupar sig Jockers emellanåt väl noggrant i sina re-

sultat och i kontextuella förklaringar av dem, vilket är att skjuta bredvid målet. Hans läsare är rimligen i första hand intresserade av hur digitala analysmetoder kan generera ny litteraturvetenskaplig kunskap, snarare än varför, för att ta ett exempel ur mängden, temat ”tenants and landlords” är något vanligare i irländska 1800-talsromaner än i brittiska. Det gör att *Macroanalysis* ofta hamnar mellan stolarna och varken blir en renodlad metodbok eller en litteraturhistorisk studie med resultat intressanta i egen rätt.

Problemen går igen i de tre avslutande analysavsnitten ”Nationality”, ”Theme” och ”Influence”. Särskilt de två förra präglas dessutom av en stark anglocentrism: när Jockers analyserar nationalitet är det varianter av det engelska språket han menar – amerikanska, brittiska, irländska och skotska. På ett plan är hans fokus förstäligt, då kvantitativa fulltextanalyser av stil och tema måste utgå från samma språk. Men ensidigheten och bristen på perspektiv irriterar och gör *Macroanalysis* svår att använda som metodbok för analyser av litteratur på andra språk än engelska. Exempelvis är alla mjukvaruprogram som används i studien utvecklade för engelsk text.

Angående mjukvara förklarar Jockers inte heller – annat än i mycket generella termer – hur de datorprogram han använder faktiskt fungerar. Det är synd men symptomatiskt för den amerikanska traditionen av digital humaniora, där litteraturvetare i hög grad är beroende av datalingsvister och programmerare. Om litteraturvetarna inte själva förstår hur programmen de förlitar sig på fungerar, riskerar det att i ett längre perspektiv leda till brist på transparens i den datorstödda kvantitativa litteraturforskningen. Ett bra undantag är när Jockers förklarar hur han räknar ut verks textmässiga avstånd från varandra i en korpus med hjälp av någorlunda lättillgänglig matematik och en tabell på hisnande 12 miljoner rader (158–163); här blir metoden handgriplig och förstäelig också för den utan expertkunskaper i matematik eller programmering.

Sammanfattningsvis är Matthew L. Jockers *Macroanalysis* ett intressant bidrag i ett snabbväxande och högaktuellt litteraturvetenskapligt fält. Boken har sina problem – främst i det anglocentriska perspektivet och i att den hamnar mittemellan att vara en metodbok och en litteraturhistorisk studie. Icke desto mindre kan den fungera inspirerande för svenska litteraturvetare som vill arbeta med litteratur i stor skala med hjälp av datorstödda kvantita-

tiva metoder. Oavsett vad man tycker om den här sortens litteraturforskning kommer digital humaniora sannolikt att få stort genomslag också inom svensk litteraturvetenskap framöver.

Karl Berglund

Rüdiger Zymner & Achim Hölter (red.), *Handbuch Komparatistik. Theorien, Arbeitsfelde, Wissenspraxis*. J.B. Metzler Verlag, Stuttgart 2013.

Det tyska förlaget J.B. Metzler har på senare tid sammanställt en rad viktiga handböcker och uppslagsverk. Ytterst användbart är Günther och Irmgard Schweikles litteraturlexikon från 1984 (senaste reviderade upplaga 2007) och en rad författare och filosofer har fått egna utförliga lexika: Heidegger, Adorno, Benjamin, Hölderlin, Rilke, Kafka, Celan med flera. Även specialinriktningar som exempelvis genre teori, kanonbildning och barn- och ungdomslitteratur har ägnats särskilda volymer. När nu Rüdiger Zymner, professor vid Bergische Universität Wuppertal, och Achim Hölter, professor vid Universität Wien, tillsammans med närmare sextio medarbetare ger ut en handbok för hela ämnet allmän och jämförande litteraturvetenskap, på tyska oftast betecknat som "Komparatistik", *Handbuch Komparatistik. Theorien, Arbeitsfelde, Wissenspraxis* (405 sidor med dubbla spalter), tar man ett aktuellt helhetsgrepp på ämnet, som har långt mer djuplodande ambitioner än gängse introduktionsböcker för studenter, där metoder, begrepp och nyckeltexter presenteras. Man söker systematiskt redogöra för försöken att ge ämnet teoretiska och kulturella fundament utifrån ett internationellt perspektiv där anglosachsisk och franskspråkig tradition beaktas på samma grundliga sätt som den tyskspråkiga. Man strävar också efter att lyfta fram ämnets historiska grunder i filosofisk estetik och poetologi.

Det första kapitlet, avdelning A, är en kort inledning där redaktörerna på fyra sidor skisserar ämnets konturer. Det finns, hävdar man, trots nationella avvikelser, en konsensus om ämnets innehåll och inriktning: den allmänna och den jämförande litteraturvetenskapen betecknas som ämnets två grundpelare. De båda riktningarna – förhållandet mellan dem är omstritt och René Welleks försökningsförsök på 1950-talet blev föga framgångsrikt – får var sin artikel i avdelning B. Termen "litté-

rature générale" återfinns för första gången i ett verk av Népomucène Lemerrier 1817; "general literature" (Montgomery 1833) och "allgemeine Literaturwissenschaft" (Scherer 1865) följer efter. Till disciplinens pionjärer hör Fernand Baldensperger och Robert Patsch – den senare blev innehavare av en professur för "Deutsche Literaturgeschichte und allgemeine Literaturwissenschaft" år 1919. Beteckningen "littérature comparée" dyker för första gången upp 1868 i Jean-Jacques Ampères nekrolog över Sainte-Beuve och 1863 fick Francesco de Sanctis en professur för jämförande litteratur vid universitet i Neapel, men i praktiken kan den jämförande litteraturvetenskapen enligt Zymner föras tillbaka till August Wilhelm Schlegels föreläsningar i Berlin 1804, ja rentav till publikationer av Johann Joachim Eschenburg från 1780- och 1790-talen. Idag sysslar den allmänna litteraturvetenskapen med språkgränserna överskridande litteraturteoretiska, metodiska och poetologiska frågor, medan den jämförande ägnar sig åt komparativa analyser och tolkningar av genes och förändring vad gäller genrer, former, stoff, motiv, samt enskilda verk och texter.

Utgivarna indelar sedan disciplinen historiskt i fyra perioder – antik, medeltid, renässans och "Neukomparatistik" – och geografiskt i elva områden, varav Nordvästeuropa utgör ett. Inom den antika litteraturen är jämförelsen konstitutiv, till exempel mellan Sofokles och Euripides i Aristofanes *Grodorna*, eller de i synnerhet inom romersk diktning grundläggande principerna "imitatio" och "aemulatio": Vergilius *Aeneid* skrivs i konkurrens med Ennius nationalepos *Annales* och naturligtvis med *Iliaden* och *Odysseen*. Genetiska och typologiska jämförelser har gjorts, särskilt av motiv, topoi (Herkules vid skiljovägen, den gyllene tiden) och tankefigurer. Från 1960-talet har även den orientaliska litteraturens (i synnerhet Gilgamesheposets) inverkan på den antika grekiska diktkonsten varit föremål för forskningens intresse. Biblisk och parabolisk litteratur ses som en mötesplats mellan egyptiska, grekiska och främreorientaliska element. Andra forskare sysselsätter sig med receptionen av antika verk genom tiderna – även inom teater, film, populärkultur och arkitektur. Sådana undersökningar kan även ha kulturkritiska ambitioner. Handboken hänvisar vidare till 18-bandsverket *Der Neue Pauly* (1996–2003).

Vad gäller forskningen i medeltidens litteratur betonas att den *per se* är komparativ. Texterna är, om de är författade på folkspråket, icke normerade